

IRODALOM.

MIKÓ IMRE: HUSZONKÉT ÉV. 1918—40. Bpest, 1941. 326 l. Sokan úgy gondolkoznak, hogy elég volt a 22 évig tartó román imperiumot átélni és nem kívánják azt olvasmányokkal felújítani, pedig nincs igazuk, mert az egyén csak töredékeket ismer a kisebbségi életből, az egészről tiszta képet csak az írók egészséges történelmi szemlélete adhat. Dr. Mikó Imréné az érdem, hogy az erdélyi kisebbségi politika történetét összefoglalva legelőször élénk tárta. Igyekezett a legszigorúbb tárgyilagosságot megőrizni s értékmérőül azt tekinti, hogy „mennyiben erősítette egyik vagy másik irányzat a magyarság ellenálló erejét kifelé és mennyiben tette a politikai front mögött teljesebbé az erdélyi magyar életet.“ (6 l.)

Az értékes munka első fejezete a politikai passzivitás körét tárgyalja 1918—22-ig. Ez idő alatt a meglepett magyarság álmódosásán kívül a székely- és kalotaszegi köztársaság megalapítása vetődött fel. A trianoni szerződés aláírása után a magyarság szakított a passzivitással s 1921-ben Kolozsváron megalakult a Magyar Szövetség, de nem tudta az egységet megteremteni. A román kormány által üldözött Magyar Szövetség megszüntetése után 1922 végén megalakult a Magyar Párt s vezető egyéniségei nagyrészt a régi magyar politikai élet harcosai lettek. Ezért a román kormányok a Magyar Pártot nem tartották a nép igazi képviselőinek, hanem feudális csoportosulásnak. A magyarság között is voltak félrefaragók, kik a népi eszmék cégére alatt a román pártokkal keresték a kapcsolatot.

A megindult parlamenti harcokban csak két cselekvőképes magyar tagja volt a képviselőháznak. A liberálisokkal barátkozó Bernády György és a Maniu pártjával szinpatizáló Sándor József. Utóbbi beszédében az alkotmányozó országgyűlést törvénytelennek jelentette ki s az alkotmányozó törvényjavaslatot visszautasította. Az új alkotmányt megszavazták, mely a magyarságot kisémmizte.

Jósika Samu elnök elhunytá után 1923-ban *Ugron István* lett a Magyar Párt helyettes elnöke. A liberálisok megsemmisítéssel fenyegető politikája arra ösztönözte a Magyar Pártot, hogy keressen szövetségeseket. Felhasználták az egyetlen kínálkozó lehetőséget s 1923 október 23-án megkötötték titokban az Averescu-féle néppárttal a „csucsai paktum“-ot.

A vagyonekhozó agrárreform után következett a „lélek-rablás“ az Angelescu-féle iskolai rendeletekkel. Hiába tiltakoztak az egyházak, hiába lépett közbe a protestáns világszövetség kiküldötte, Angelescu kérlelhetetlenül adta ki a rendeleteket a magyar iskolák megsemmisítésére. A románosításért lé-

tesített u. n. „kultur-zóná“-ba az egész Székelyföld beletartozott, behozta a névelemzést, az érettségi vizsgákat államvizsgává tette. Az egyház vezetői Angelescu iskolai javaslatai miatt panasszal fordultak a Nemzetek Szövetségéhez, de eredménytelenül, az ősi felekezeti iskolákból kétnyelvű magániskolák lettek.

Közben Ugron István elnök felmondta a csucsai paktumot s választási egyezményt kötöttek a liberálisokkal, azonban 1926-ban a király elfogadta a liberális kormány lemondását s Averescu tábornokot bizta meg kormányalakítással. A Magyar Párt a csucsai paktum felmondása miatt kényes helyzetbe került, amit úgy oldottak meg, hogy Ugron István lemondott s ideiglenesen gr. Bethlen György lett az elnök és választási egyezményt kötöttek az Averescu-párttal, amelynek értelmében a magyarok 15 képviselői és 12 szenátori helyet kaptak a törvényhozó testületekben. Bethlen György a parlamentben kifejtette, hogy a kisebbségi kérdést ne tekintsék a különböző pártok játékának, hanem törvényszerűen, véglegesen rendezék. Természetesen gr. Bethlen György s rajta keresztül a Magyar Párt politikája csak védelmi lehetett, arra törekedtek, hogy a nemzeti értékeket, „az anyagi és szellemi birtokállományt“ minden erejükkel megőrizték és fenntartsák. Pozitív előhaladást nem lehetett tenni. A parlamenti csoport csaknem minden fontosabb kérdéshez hozzá szólott a parlamentben, de eredménytelenül. Averescu még azt az ígérését sem váltotta be, amit neki még a választások előtt kellett volna teljesítenie.

Az erdélyi magyarság szomorú helyzetét először az Angol és Amerikai Unitárius Társulat Erdélyben járt kiküldöttei ismertették egy Bostonban 1925-ben közzé tett kiadványban. Javulást ez sem hozott, de legalább felhívta a figyelmet az erdélyi rettenetes állapotokra.

A liberálisok az 1927. évi választásokon „az urnák rendszeres és nyílt ellopása“ segítségével újra hatalomra jutottak, de Brătianu Ionel halála után meggyengültek s ezért annál jobban siettek a kisebbségek elnyomásának erősítésével. Az elkeseredés a liberálisok alkotmányellenes kormányzása miatt annyira fokozódott, hogy 1928-ban a nemzeti-parasztpárt vette át az ország kormányzását.

A magyarság Bethlen György politikai törekvését követve függetlenítette magát a román pártoktól s önálló listával mentek a választási küzdelmekbe s az eredmény, bár a magyar Néppárt is mozgolódott, az lett, hogy 16 képviselővel és 6 szenátorral, számarányban az ország második politikai pártja lett. Ez az eredmény annak is volt köszönhető, hogy Maniu tiszta választásra törekedett s megígérte a kisebbségi kérdés rendezését. Erdeme a Maniu-kormányznak, hogy az eskü tenné tett tisztviselők annyi szenvedés után némi csekély nyugdíjat kaphattak, de a kisebbségi kérdést ő sem rendezte.

Iorga 1931-ben megalkotta a „szakértők“ kormányát s ő is hangoztatta, hogy a kisebbségi kérdést meg akarja oldani. Dr. Bitay Árpád a Magyar Párt beleegyezésével elfogadta miniszteri szaktanácsosi állását, de tanácsot tőle sem igen kértek. A gazdasági helyzet a Iorga kormányzása alatt mind rosszabb lett s ekkor életbe léptették a konverziós törvényt, amely segítette a földművesek nyomasztó anyagi helyzetén, de tönkretette a takarékos kistőkéseket.

Az erdélyi magyarság a Nemzetek Szövetségéhez 34 panaszos ügyet terjesztett elő, de ezek közül csak kettőt, a telepesek és a csíki magánjavak ügyét intézték el részletsikerrel.

Mikor Maniu 1932-ben újra kormányt alakított Šerbán Mihály alminisztert bízta meg a kisebbségi ügyek elintézésével, akinek felkérésére a Magyar Párt legfőbb és leggyorsabban teljesítendő kívánságait összefoglalta, de nem teljesítettek ebből semmit, sőt a kisebbségek helyzete egyre rosszabbodott. Mikor Gömbös Gyula a revízió kérdését hivatalosan is felvette programjába, ez megleteremtette Romániában az antirevizionista mczgalmat, melynek gyűlölködő kilengései tettlegességre, rombolásokra vezettek.

Tatarescu kormányelnöksége alatt a parlamentben a Magyar Párt újra előterjesztette a megoldásra váró kérdéseket, de nemcsak, hogy nem tudtak eredményt elérni, hanem most már elbocsátották a magyar postamestereket s a nemzeti munka védelméről megalkotott törvénnyel a gyárakból és mindenféle vállalatból kiüldözték a magyar munkásokat a fajrománok érvényesülésére. Ilyen magyargyűlölő légkörben vetette fel Vaida Voevod Sándor a „*numerus valachicus*“ eszméjét, melynek bevezetése ellen a Magyar Párt tiltakozott. Most még jobban dühöngeni kezdett a magyarság elleni uszító propaganda. Bíróság elé került Bethlen György a Magyar Párt ideális lelkű elnöke is. A románság izzó antirevizionista hangja végül kirobbant a képviselőházban is. Mikor 1935 december 3-án Bethlen György elnök a parlament első ülésén felolvasta a magyarság sérelmét, panaszát, erre Titulescu külügyminiszter rendkívül éles hangon felelt s beszédét azzal fejezte be, hogy „Magyarország nem fog feltámadni, nem, nem, soha!“ Hogy a román sajtó zajosan ünnepelte Titulescut, az megérthető, de örök szégyenfolt marad azokon a gyászmagyarokon, akiknek nevében dr. Réti Imre volt plébános ezért a kirchanásért táviratban üdvözölte Titulescut.

A liberális párt elnyomó politikája a politikai pörök özönét zúdította, legtöbbször alaptalanul a magyarság vezetőire s ugyanakkor a cenzura és ügyészség védelme alatt Octavian M. Dobrota, aki tanári oklevél nélkül a székelyudvarhelyi áll. liceum igazgatója volt, a Székelyföld szívében megjelenő lapjának 1937 november 12-iki számában, a romániai magyaroknak

Szen-Bertalan éjszakát helyez kilátásba... s azzal fejezi be, hogy „a magyar viperák közt szét kell taposni és máglyára kell küldeni őket.“ A Magyar Párt bűnvádi feljelentést tett Dobrota ellen, de az ügyészség az eljárást beszüntette. A Kolozsváron „Hazafias Mozgalom“ címen létrejött újabb szervezet pedig olyanokat követelt, hogy sajátítsák ki a kisebbségek birtokait s új párt alakítással szakítsák el a székelységet a magyarságtól.

A nemzetközi politika megváltozott s mikor már a gazdasági helyzet javulni kezdett, megbukott a parlamentárizmus. A király a „Nemzeti Keresztény Párt“-ot bízta meg a kormány alakítással, melynek vezetői Goga és az antiszemita Cuza voltak. A parlamenten kívüli kormány rövid élete után Románia eljutott a rendi államformához. A foglalkozási rendek képviselői nem politikusok, hanem szakemberek voltak. Az új alkotmány a király kezébe diktátori hatalmat adott, a parlament pedig rendi alapokra fektetve jelentéktelen ratifikáló intézménnyé zsugorodott (203). Az új alkotmány semmi jót nem ígért a kisebbségeknek s ezeket titokban csak az vigasztalhatta, hogy ez a zürzavaros felfordulás a vég kezdete. A koronatanács megnevezésének idején a politikai pártokat s így a Magyar Pártot is feloszlatták. A Magyar Párt vezetői azonban továbbra is igyekeztek a magyarság ügyeit magán úton is képviselni.

Az u. n. *front-törvény* megalkotása után a németek egységesen beléptek a frontba. Az előljáró példát követni kellett s tárgyalások után a Nemzeti Ujjászületés Frontjába az egész magyarság belépett. A Magyar Népközösség alakuló gyűlését Kolozsváron 1939 február 11-én tartotta. Kijelölték a vezetőket. Nem a legmagosabb, de lényegében a legfontosabb főtítkári állást a fiatal, kiváló képességű dr. *Mikó Imrével* töltötték be s azután a *Magyar Népközösség* „működött, ahogy tudott“ s ahogy hagyták. A feladatokat papíron kijelölték, de maga a rendkívül tevékeny főtítkári beismeri, hogy: „A front szervei azonban sohasem fejtettek ki komoly működést s az irányítást a kormány tartotta a kezében.“ (228 l.) Romániában sohasem volt igazi parlamentárizmus, az 1939-iki utolsó parlament, amint Mikó Imre említi „a paródia paródiája“ volt. Képviselőjelölt csak az lehetett, akinek erre a front direktóriuma a felhatalmazást megadta. (233 l.) Tilos volt a választási propaganda, „a Népközösség tagozataihoz pontosan kiement az utasítás, hogy melyik magyar és német jelöltre kell szavazni“ (234 l.) a színjátásban. Szerző sziszifuszi küzdelemnek nevezi a Magyar Népközösség munkáját (240 l.) s csakugyan elől tűz, hátul víz között, kétfelé figyelőállásban, kellemetlen munkát kellett végezniök, mert a tisztviselők tömeges áthelyezése a kész engedelmesség korszakába is folyt,

bár kisebb sikereket is tudnak felmutatni, de az elért eredmények mellett újabb sérelmek támadtak. Célaltalan kísérletezés után a front feloszlott s helyette a „Nemzet Pártja“ címen, a király vezetése alatt új politikai szervezetet alakítottak, de az ebbe való belépésre nem került sor, mert Erdély egyrésze nem-sokára felszabadult.

Ezekben foglalhatjuk össze Mikó Imre hatalmas munkájának rövid tartalmát.

Megszépíteni az „átvészelt“ idők eseményeit és embereit, ez az ideális szemlélet vonul át dr. Mikó Imrének egész alapvető munkáján — I. G. Ducáról azt írja Mikó Imre, hogy „a liberális párt utolsó európai vonalú politikusa volt“. Ez a megállapítás is Mikó Imre túlságos ideáлизmusának tudható be, mert a balkáni színezet a legnagyobb liberális politikusoknál is elő-elő tűnik, s ez magyarázza meg a nyugateurópai esz-közökkel küzdő magyar politika sikertelenségét. Nem hibáztatjuk Mikó Imre ideáлизmusát, mert a reális történelmi szemlélethez még nincs meg a kellő történelmi távlat. A főszereplők nagyrésze még él, s ki akarna szembeszállni és annyi és annyi élő sértett hiúságot ellenségévé tenni.

Mikó Imre joggal kifogást emel a mártir szemléletért, a mártir csinálásért s közben ő maga is beleesik rózsaszínű szemüvegén át abba, hogy mártirrá tett könyvében olyant, aki arra legkevesbbé sem szolgált reá.

Illusztris szerzőknek ezt a mondatát, hogy: „Az irodalom és politika különben mindig külön vágányon haladt Erdélyben.“ Nem tartjuk olyannak, ami fedné a történelmi igazságot. Különösen a „mindig“ szó ellen emelünk kifogást, most, hogy a 22 évi küzdelem alatt az írók nagyrésze csakugyan külön vágányon járt, azt magunk is elismerjük. Minden időben voltak hazafias írók, de hazafiatlanok is akadtak. Különben a 22 év alatti íróink között nem annyira politikai, mint inkább világnézeti különbség volt. Ha voltak is kiváló írók, akik egyéni keserőséggel telve itt hagyták szenvedő társaikat, hitsorsosaikat, a magyarságra ez nem volt halálos, mert maradt nekünk egy Reményik Sándorunk, Nyirő Józsefünk, Gyallay Domokosunk és még sokan, névtelen hősök, akik sikerrel írtak, dolgoztak a magyar nemzeti öntudat ébrentartásáért.

Ez a szépen megírt munka megállapításaiban, színeiben idővel változni fog, több szereplőnek más jellemvonása domborodik majd ki, de ennek alá van vetve minden történelmi alkotás, azonban így is a román imperium korára mindig értékes és alapvető alkotás lesz, ami megérdemelt jutalma a szorgalmas és tehetséges kiváló írónak. Az egész munka folyékony, világos stílussal van írva, melegen ajánljuk mindenkinek elolvasásra.

P. Szentmártoni Kálmán.

KÜLÖNFÉLÉK.

OLVASÓINKHOZ. Isten jóvoltából a „Keresztény Magvető“ 74-ik évfolyamát indítjuk útjára. Nehéz viszonyok között indulunk. Még súlyos megpróbáltatások várnak reánk. De Isten után reméljük, hogy a múltak viharában megedződött folyóiratunk megbírkózik a jövő megpróbáltatásaival is. Nekiünk más kívánságunk nincs, minthogy a nyomdai költségek befolyjanak olvasóinktól. Eddig is az egyházszertet és vallásos buzgóság élte e lapot. Ma sem üzleti vállalkozás. Belőle senkinek egy fillér jövedelme sincsen. Bármennyire emelkednek napról-napra a papírárak és nyomdai költségek, mi mégis megmaradunk a régi előfizetések mellett. De arra kérjük olvasóinkat, hogy azt minden külön szorgalmazás nélkül beküldeni szíveskedjenek.

Szerkesztőség.

ÚJ TEOLÓGIAI MAGANTANÁR. Lőrinczy Géza volt bukaresti lelkész, miután a bécsi döntés következtében hívei nagy részben elhagyták a román fővárost, felszámolta egyházközségét, ahol éveken át lelkes missziói munkát végzett, s maga is visszatért hazánkba. Itt tovább folytatta korábban megkezdett tudományos munkásságát s f. év január 28-án az újszövetségi szakcsoport tárgyaiból teológiai tanári vizsgát tett. Gratulálunk fiatal lelkész-társunknak s neki még sok sikert kívánunk. Most egyelőre arra kapott püspöki megbízást, hogy Nagybánya és vidékére telepedett híveket felkeresse, összeírja és pásztorolja.

SZABÉDI SZÉKELY LÁSZLÓ KITÜNTETÉSE. A fiatal erdélyi költő, aki az U. Irod. Társ.-nak is tagja, abban a kitüntetésben részesült, hogy a Baumgarten irodalmi alapítványból 2000 pengő jutalmat kapott. Örvendünk e szép kitüntetésnek s a fiatal költőnek még sok szép sikert kívánunk.

FELHÍVÁS A KERESZTÚRI VÉNDIÁKOKHOZ. A keresztúri Alma Mater szól Hozzátok az új idők új kívánalmai szerint. Az Alma Mater annaleszei hálás elismeréssel bizonyítják, hogy Ti a román megszállás idején példa nélkül álló szeretettel és áldozatkészséggel tartottátok meg a székelykeresztúri Alma Matert és nagyszerűen támogattátok a székely-unitárius ifjúságot tanulásában. Éppen ezért most is teljes bizalommal és jóreménységgel kérjük a keresztúri vendiákokat, hogy a Berde-Bizottság nagyszerű akciója keretében egy új, erős nemzedék nevelése érdekében minden jó keresztúri vendiák hozza